

Проц М. Система виховання в авторських школах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) / Марта Проц // Четвертий український педагогічний конгрес : зб. наук. праць конгресу. – Львів : Сполом, 2014. – С. 463-468.

Марта Проц,

викладач Педагогічного коледжу

ЛНУ ім. Івана Франка,

аспірант кафедри педагогіки ім. Богдана

Ступарика ПНУ ім. Василя Стефаника,

м. Львів

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ В АВТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті йдеться про становлення авторської школи в незалежній Україні та передовий досвід вчителів-новаторів другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Схарактеризовано зміст освіти в окремих авторських школах.

Ключові слова: *авторська школа, передовий педагогічний досвід, педагог-новатор, педагогічні технології, система виховання.*

Державними освітніми документами суверенної України найважливішим стратегічним завданням проголошено виховання свідомих громадян, патріотів, освічених, творчих особистостей, забезпечення пріоритетного розвитку людини на засадах гуманізації, гуманітаризації та демократизації освітніх процесів, зміни стосунків у навчальних закладах на основі гуманної педагогічної етики та впровадження особистісно-зорієнтованих педагогічних технологій. У зв'язку з цим підвищується соціальний попит на дослідження, які б сприяли ефективному розв'язанню поставлених завдань. Одним із напрямів проведення таких досліджень є вивчення гуманістично-зорієнтованих технологій, ідей, що містяться в передовому педагогічному досвіді вчителів минулого та

сьогодення, які потребують ґрунтового аналізу, узагальнення і впровадження у практику, на чому наголошується в «Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття)» (Наказ №896 від 03.11.1993), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті (Наказ №347 від 17.04.2002 р.), Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (Наказ від № 522 від 07.11.2000) та в Положенні про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (Наказ №114 від 20.02.2002 р.).

Проблеми інноваційних здобутків учителів, розвитку технологій на засадах гуманізації та гуманітаризації є предметом досліджень П.Автомоної, Н.Абашкіної, В.Беспалька, Є.Бережної, С.Гончаренка, В.Дорошевич, Т.Завгородної, І.Зязюна, О.Івасишина, Ю.Мальованого, Л.Момота, А.Нісімчука, О.Падалки, В.Паламарчука, І.Підласого, І.Прокопенка, Г.Сазоненко, О.Савченко, Г.Селевка, В.Сипченко, О.Сухомлинської, О.Шпака та ін.

Мета статті полягає у розкритті сутності навально-виховних систем авторської школи та передового досвіду вчителів-новаторів 1950-х – 1990-х років.

Авторська школа визначається як оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участі її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі (наприклад, школа В.Сухомлинського, школа М.Гузика та ін.). Авторська школа є одним із типів експериментального майданчика [1, с.14-15].

Дослідження вітчизняних історичних надбань новаторських технологій дає підстави стверджувати, що упродовж другої половини ХХ століття виникла низка авторських за своєю структурою та змістом шкіл.

Аналіз джерельної бази уможливорює виокремити такі інноваційні системи й авторські школи відповідно до домінуючої орієнтації виховання: всебічний гармонійний розвиток особистості (Созонівська середня школа

С.Г.Максютіна, Деріївська середня школа М.І.Кодака, Гайворонська середня школа №5 А.Б.Резніка, Новгородківська середня школа №2 П.Ф.Козуля, Комишуватська середня школа Н.А.Калініченко, Богданівська середня школа І.Г.Ткаченка, Павлиська середня школа В.О.Сухомлинського, школа «Тривіта» М.І.Чумарної, Олександрійська середня школа №13 І.А.Шевченка), національне виховання (Яворівський НВК П.В.Лосюка, авторський НВК З.Жофчака), трудове виховання (Добровеличівська школа-інтернат В.Я.Ноги, Новоукраїнська середня школа №6 Б.Ф.Кофмана, Середньоберезівська середня школа В.І.Білавича) та ін.

Окремі акторські школи заслуговують на докладніший аналіз.

З 1952 до 1978 року Олександрійську середню школу №13 (с.Олександріївка Кіровоградської області) очолив Ілля Антонович Шевченко (нар. 08.12.1923). Педагогічна проблема над якою працював педагогічний колектив – науково-дослідна робота з питань морально-етичного виховання школярів. Питання морального виховання обговорювалися на педагогічних радах, заняттях батьківського університету. Згодом проблема формування в учнів високої морально-етичної культури стало темою дисертації І.А.Шевченка.

Основні стратегічні цілі Олександрійської середньої школи №13:

- морально-етичного виховання школярів. Плідні результати щодо цієї роботи дали об'єднання зусиль школи, сім'ї, трудових колективів. Широко практикувалися взаємні звіти, диспути з питань етики, зустрічі в сім'ях, спільні збори школярів та молодих робітників, шефство над окремими родинами вихованців;

- трудове виховання. Шефство трудових колективів, як правило, розпочиналося з першого року навчання. Робітники вручали малюкам книги, давали поради, підтримували зв'язки з дітьми до закінчення ними школи. Крім того, інженери, висококваліфіковані робітники залучалися до керівництва технічними гуртками.

Пошуки, знахідки директора Олександрійської СШ №13 з питань морально-етичного виховання знайшли схвалення і підтримку у В.О.Сухомлинського. Доктор педагогічних наук М.І.Бондарев порекомендував Іллі Антоновичу узагальнити набутий досвід. За рекомендацією вченого у 1969 році І.А.Шевченко обраний науковим кореспондентом НДП України. Окрилений успіхом Ілля Антонович ще з більшою активністю зайнявся на свою діяльність. В 1978 р. він стає кандидатом педагогічних наук. Протягом дев'яти років працює викладачем у Кіровоградському педагогічному інституті [3, с.58].

У 1961-1991 роках Микола Іванович Кодак очолював Деріївську середню школу (Онуфріївського р-н, Кіровоградська обл.), у якій спершу працював вчителем, завучем школи, а згодом і директором.

Мета школи полягала у розвитку дитячого мислення, пам'яті, фантазії, зокрема за допомогою складання казок.

В організації навчально-виховного процесу та шкільного господарства Деріївська школа була взірцем. І не лише для шкіл Онуфріївського району.

Основними складовими педагогічного процесу школи були:

- методична, індивідуальна робота з педагогами. «Шкільний колектив (вчителів і учнів) потрібно безупинно вести вперед. Всі мають бачити мету, до якої йдуть. А мета повинна бути такою, що її можна досягти, лише переборюючи труднощі. Без цього неможливий успішний навчально-виховний процес», — стверджував М.І. Кодак у статті «Про трудове виховання» [3, с.61].

- шкільні традиції: конференції, захист бібліотечних абонементів, усні журнали, прем'єри книг, тематичні огляди. Проводились місячники і декади різного змісту, шкільні свята першого хліба, книги, першої борозни, заняття батьківсько-університету, які проходили при переповненій залі.

- виховна робота. У Деріївській школі здійснювалась різнопланова виховна робота, яка розпочиналась на уроках, прослідковувалась в казках і творчих роботах на морально-етичні теми; складались спеціальні збірники диктантів, переказів, збірники задач. Уроки проводились у зеленому класі,

серед природи, частими були екскурсії на виробництво у селі та в обласному центрі.

- краєзнавча робота. У школі плідно велася змістовна краєзнавча робота. За ініціативою і безпосередньою участю Миколи Івановича Кодака створено краєзнавчий музей і музей Дніпровської переправи. Були написані сотні листів до ветеранів війни, одержані і проаналізовані їхні відповіді. Проведені десятки зустрічей з учасниками Дніпровської переправи. Кілька учасників тих історичних подій, імена яких були викарбувані серед загиблих воїнів, чудом залишилися живими. Зустрічі з ними були надзвичайно хвилюючими, вони запам'ятались дітям назавжди. Музеї стали відомими, вони отримали відзнаки від МО України та МО СРСР [3, с.63].

- робота з батьками;

- навчально-методичне забезпечення. Бібліотека славилася своїм багатством, десятками тисяч книг, науково-методичними та літературно-художніми виданнями, періодичною пресою;

- матеріально-технічне забезпечення. В школу постійно надходили комплекти таблиць, карти, дидактичний матеріал для організації самостійної роботи учнів, прилади для виконання практичних робіт з фізики, хімії та біології. А також кіноапарати, телевізори, магнітофони, інша проєкційна апаратура. В організації навчально-виховного процесу та шкільного господарства Деревська школа була взірцем.

Чимало учительських, батьківських та учнівських зусиль було покладено на благоустрій території школи. Сотні кубометрів ґрунту довелося перекидати, щоб біля школи над Крутим урвищем закласти яблуневий сад. На піщаному пустирищі облаштували справжній стадіон і капітальний стрілецький тир, а поряд — сосновий парк, в якому донині шумлять десятиметрові дерева. Зусиллями школярів у колгоспі було закладено 15 га саду, який дбайливо доглядали, вирощували. Щороку учнівська виробнича бригада висаджувала, вирощувала і збирала 15-20 га картоплі. При школі був обладнаний гарний крільчатник, у підсобному господарстві доглядали свиней діти під

керівництвом вчителів вирощували шовкопрядів. Кожен класний колектив, залежно від вікових особливостей, в школі мав свою ділянку роботи [3, с.62].

Подвижницька праця Миколи Івановича Кодака була відзначена, орденом Трудового Червоного Прапора, багатьма Грамотами МО України та СРСР. Він став відмінником освіти України колишнього СРСР.

Шість років М. І. Кодак після смерті В.О. Сухомлинського, яким вони були не лише одностудцями, але й друзями, очолював Павлиську середню школу (1970-1976).

Сорок років невтомної педагогічної праці. Микола Іванович мав рацію говорити: «Я помітив, що з роками знаходжу у шкільному житті все нові і нові приклади, які є далеко кращими попередніх» (1975 р.).

На сьогодні Деріївська школа продовжує навчально-виховну роботу, яка ґрунтується передовому досвіді В.Сухомлинського та М.Кодака. Виходячи із науково-педагогічної проблеми, яка розробляється і досліджується педагогічним колективом у рамках експерименту обласного рівня, — «Формування духовності особистості на засадах національних цінностей» — напрацьовано науково обґрунтовану систему роботи, в якій виховання здійснюється для ідентифікації виховання із загально визначеними цінностями і якостями. Вона включає, насамперед, створення виховного простору, що є не тільки середовищем, а її духовним простором учнів і педагогів. Це простір національної і місцевої культури, що впливає на розвиток особистості. З цією метою розроблено і затверджено Концепцію розвитку Деріївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів на 2005-2015 роки, виходячи з якої у навчальному закладі створюється духовно-патріотичний та просвітницький центр, до якого входять: бібліотека, кімната для роботи активу учнівської громадської організації «Козацька земля», музейна кімната Дніпровської переправи, краєзнавчий музей, музейна кімната історії школи, світлиця, присвячена В.О.Сухомлинському та М.І.Кодаку [5, с. 6].

З 1991 року середня школа №2 м.Ужгорода була реорганізована в Авторський навчально-виховний комплекс, який очолив Золтан Золтанович

Жофчак (нар. 01.05.1934). З того часу в школі почали експериментувати викладання загальноосвітніх предметів у поєднанні з музикою. У школі були відкриті клуби любителів мистецтва, введено «Мистецтво» як головний предмет із першого по одинадцятий класи. Таким чином, педагогічний колектив школи запропонував нову альтернативну педагогіку, альтернативні програми викладання музичної освіти, основ світової культури, риторики, театральної педагогіки. Кожен учитель виступав автором власної програми виховання [4].

Школа спрямовувала свою роботу на створення належних умов для якісного засвоєння учнями навчального матеріалу, для розвитку здібностей і формування особистості. Тому головним гаслом системи З.Жофчака була свобода і творчість. Мета школи – естетичне виховання, фундаментом для якого є національна художня спадщина, родинні та загальнонародні традиції, звичаї, обряди, скарби народнопісенної, поетичної та декоративно-прикладної творчості, художні ремесла тощо. Зміст, структура і форми естетичного виховання, що склались в ужгородській школі № 2, заслуговують вивчення і поширення.

Призначення авторської школи у вільному, всебічному і повноцінному розвитку неповторної і нескінченної особистості у всіх її індивідуальних виявах і здібностях, в атмосфері гуманізму і демократії.

Завдання авторської школи:

- пізнання і комплексне сприймання явищ навколишньої дійсності, природних та суспільних явищ відповідно до вікових особливостей дітей;
- розкриття власних сил особистості, збагачення досвіду дитини;
- сприймання і розвиток кожною дитиною найсприятливіших для неї самої форм діяльності.

У процесі навчально-виховної роботи велика увага зверталася на постійний розвиток пізнавальної діяльності дітей. У широкому розумінні це означає: пізнання навколишнього світу, природи, суспільства і їх як предметні, так і особисті, розвивальні елементи пізнання і розуміння нашого внутрішнього

світу, ставлення до інших, тобто дитина пізнає світ не на відокремлених ділянках, а як організоване, систематизоване єдине ціле, в якому вона росте і розвивається.

Головним у навчально-виховній роботі авторської школи було не завантаження пам'яті учнів, а розвиток здібностей, уміння творчо використовувати одержані знання і вміння, розвиток художнього смаку і т. д. Важливе значення мав контакт дитини з природою, розвиток її прихованих здібностей і нахилів. У навчально-виховному процесі однаково увага приділялася розвиткові розумової діяльності, емоційної і вольової сторін особистості [2, с.48-51].

У 1950-х-1990-х роках з'явилася низка авторських шкіл, які характеризуються багатогранністю змісту, структурою та новаторськими педагогічними ідеями. Проте через недостатню підтримку авторських закладів з боку державної системи освіти не всім новаторам вдалося повністю реалізувати свої передові педагогічні ідеї.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Жофчак З. Концепція навчально-вихованої роботи авторської школи / З. Жофчак // Початкова школа. – 1995. - №1. – С.48-51
3. Калініченко Н. А. Сучасники В. О. Сухомлинського / Н. А. Калініченко, Г. М.Перебийніс. – Кіровоград : Народне слово, 1998. – 260 с.
4. Суботіна Л. За авторською програмою ужгородця Золтана Жофчака навчаються учні близько 200 шкіл України з поглибленим вивченням музики / Людмила Суботіна // Закарпаття онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/14841->
5. Черньонков О. Формування духовності особистості на засадах національних цінностей у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського та

М.І.Кодака / О. Черньонков // Придніпров'я. – 2008. - №12. – 22 березня.

– С.6